

Levelek Háromszék 1848—49-iki önvédelmi harcza történetéhez.

Erdélynek délkeleti, erdős hegyekkel koszorúzott fensíkja: Háromszék, a szabadságnak és a jogoknak védelméből mindig kivette a maga részét. Az a föld, hol már a hagyomány szerint is, Ika rabonbán küzdött az ős magyar vallásért, mely a Torja fölött kimagasló „Bálványos“ tetőn épült sziklavárban talált legtovábbra menedéket, a haza védelméért s a szabadságért kiontott vér cseppjeivel van minden rögében fölszentelve.

Hullott e vér a Barczaságba telepített német lovagokkal folytatott diadalmas csatákban, vérzett a székely, midőn az első tatár hordát kiverte a „Bálványos“ erdőségeiből, a másodikat az ország határain túl kergette; a cseh mondákban pedig ma is él annak a csúfos vereségnek emléke, melyet Ottokár kapott a székelyektől. Büszke a háromszéki nép arra a három évre, mely alatt Apor László a magyar szent koronát náluk őrizte.

A törökök ismételen elpusztították ez áldott föld minden termését, községét s lakosai közül mennyi jó székelyt hurczoltak fogságra! Rákóczi lobogóit nyolcz éven át lengette náluk a Nemere szele. Ktváltságos jogaiért Madéfalvánál 500 háromszéki ifjú halt halált Bukov hóhérpallosa alatt.

A szabadságharcz írásait a megtorlás idején úgy elrejtette a leigázott székely, hogy az alkotmány visszaállítása idején is alig került elő néhány. Ma már sok fel van dolgozva közülök. De sem a szabadságharcz írói, sem Háromszék vármegye monográfiájának bizottsága nem juthatott azokhoz az okmányokhoz, melyeket Cseh Ignác, a megye egyik királybírája és 1849. évi alispánja haláláig őrzött. Pedig azok igen nevezetes történeti emlékek. Köztük van sok eredeti átirat, melyet a katonai parancsnokságok a polgári hatóságokhoz a honvédelem szervezése, az áldozatkészség ébrentartása érdekében, a muszka invázió után pedig az általános felkelés kihirdetése céljából küldtek. Más iratok községenként és nevek szerint tüntetik föl a megye közönségének a honvédek felszerelésére, élelmezésére s a Gábor Áron ágyui öntésére hozott áldozatait.

Ezek az iratok néhai édes atyámnak Székely Ivánnak, Kézdivásárhely öreg papjának birtokában voltak. Halála után kiegészítve néhány vásárolt okmánynyal a Székely Nemzeti Múzeumnak adtam át megőrzésre. Közülök ötöt ismertetek. Ezek a legértékesebbek nevezetes okmányai a háromszéki önvédelmi harcz egyes fázisainak, a legelső mozgolódástól addig az ideig, midőn a megye papjai a templomokban a veszendő szabadság mellé Isten segítségét bőjjel és imádsággal hiába igyekeznek lekönyörögni.

I.

Háromszék népe a márcziusi napok eseményeit józan nyugodtsággal vette. A nyert szabadság nem tette szilajjá, mint Szathmár, Középszolnok és kivált Békés népét, a hol a tömeg első mámorában földosztást követelt. Bízott a székely koronás királyában és törvényhozóiban. De mikor a pozsonyi alkotmányozó gyűlés törvényeinek szentesítése és a miniszterek kinevezése folyton késett s mikor Lajos (?) főherczeg személyében a reakziós irányzat túlsúlyra jutva a márczius 17-én írásba foglalt királyi ígéreteket a márczius 29-iki, minden pontjában sérelmes királyi válasz visszavonta, mikor ezeknek híre az ország délkeleti szegletébe is eljutott, a nyugodtságot itt is mozgolódás váltotta föl. Kivált a második királyi leírat, mely az urbériség megszüntetésének újabb megfontolására útasítja az országgyűlést, nyugtalanítja a székelyt.

Ennek az ideges mozgolódásnak történeti bizonyítéka egyik reliquiánk. Német nyelven írott katonai titkos parancs. A II-ik székely gyalogezred parancsnoka, Dobay Károly ezredes küldi Nagy Dániel főhadnagynak, ki a kézdivásárhelyi század parancsnoka volt. A parancs 1848 április 7-én kelt. Magyar fordításban, a stílus jellegét meghagyván, így szól:

A folyó hó 1-én 119/4 szám alatt érkezett hadtestparancsnoki rendeletet jónak látom másolatban közölni, hogy, mint eddigi rendeletek által is, a határvidék megóvassék félrevezetésektől, melyek csak bajokba vihetnék és kioktattassék, hogy épen most az ideje gondolni a rend és csend fentartására, a panaszok orvoslása legrövidebb idő alatt, törvényes úton fogván megtörténni.

Ha pedig valóban volnának jelei a bujtogatásoknak, mindent el kell követni a rend fentartására. Mivel a General-Commando parancsban megjelölt utolsó eszköz alkalmazása előre ki nem számítható súlyos következményekkel járna, ezt az eszközt csak a közigazgatási hatósággal folytatott bizalmas tárgyalás után, azzal egyetértve és csak ha más intézkedésnek foganatja nem volna, végső esetben alkalmazzák, azt megelőzőleg az ezredparancsnokságtól sürgősen és rendkívüli úton kérve útasítást.

Egy pillanatra sem vonom kétségbe, hogy ha az urak hivatásukat komoly megfontolással töltik be, a jelenlegi nyugalom a határőrség területén fenn fog maradni.

Épen most jelentik, hogy a határőrség területén fekvő Zágor-on

gyülekezéseket tartanak s bár előre látható, hogy ezekkel semmiféle ellenséges tüntetés nem fog járni, főhadnagy úr szerezzen megfelelő módon tájékozást az összejövetelek tendenciájára felől s az eredményről tegyen azonnal sürgős jelentést.

Dobay, ezredes

Dobay december elején már a székely derék haddal Árapatak és Hidvég közt b. Heydte ellen harczol s bár e parancsa küldésekor még az idők jelével szemben érzéketlenné látszik, a mozgalmakkal szemben kimélet, tapintat érezhető ki parancsából, sőt az ultima ratio alkalmazásának elrendelését magának tartja fenn. A titkos jellegű ezredparancsból azt is megtudjuk, hogy Zágon, Háromszék megyének legdélekeletibb nagyközsége — melynek lakosai jómódú, intelligens és temperamentumos székelyek ma is — kezd leginkább lobogni reakció fondorkodásai s alkotmányunk arczulsapásai miatt.

II.

Az első csepp magyar huszár vér májusban csordul ki a délvidéken alkotmányunk védelmében; ősszel az első székely, Móricz Sámuel esik el, kit a mihálcfalvi rozsvetésből orozva egy felbújtott oláh lőtt le.

Az oláhok felkelésének hírére megmozdul az egész székelység. Október 16-án, az agyagfalvi gyűlésen Háromszéket 15000 férfi képviseli. Innen vonulnak fel Szászrégenig. E várost elpusztítják és zsákmányával a székelység visszavonul bércei közé; a szépreményekre jogosító székely sereg szétszóródik s a szabadság ege beborul.

November elején ismét derengeni kezd. Berde Mózes szavára Háromszék ismét összeszedi magát. 24-én Gábor Áronnak már 5 ágyúja van Sepsiszentgyörgy piacznán, december elsején pedig megvívják a diadalmas ütközetet Árapatak és Hidvég között.

Mikor a székely itt örömében nagyot kurjant, hogy Gábor Áron ágyúja szól akkorát, mint a németé, erre az időre esik második reliquiánk kelte, december 2 ára. E nap különben is nevezetes a szabadságharc történetében. E naptól kezdve szűnt meg az államfentartó magyarság önvédelmi belső harca az idegen fajú honfitársakkal s indult meg a rendszeres, nyílt háború az uralkodóház és a magyar között. E napon mond le V. Ferdinánd, foglalja el a trónt Ferencz József s e napon kapja meg Bem az erdélyi hadsereg fővezéri állására kinevezését.

A schwechati, október 30-iki ütközet híre egy hónap mulva jut el ide a Székelyföld szögletébe, téves részletekkel, nagy reményekre jogosítva s e téves hír tetemesen hozzájárul ahhoz, hogy a székelyek teljes erejüket kifejtsék a szabadság védelmére.

Elterjed a hír a székelyek közt, hogy Windischgrätz elesett és Jellasisot elfogták. A háromszékiek e körírrattal értesültek erről az örvendetes, de sajnos, hogy kósza hírről:

A 3-ik és 4-ik zászlóalj megbízott Parancsnokságától.

Almási, Csomortáni és Esztelneki közönségeknek.

Kézdivásárhely Deczember 2-án 1848.

Szoros kötelességének tartotta ezen örömhírt a' Parancsnokság a' Tisztelt közönséggel tudatni, mi abból áll, hogy Bétsnek egy része elsőben Vindisgrétz Hertzeg által lefegyvereztetett — s szenvedett is. 2 szori megtámadásra a' bécsiek a' környékből 80,000 nemzetőr segítséget kaptak 's ekkor asszonyok, gyermekek is fegyvert ragadván a' megtámadó Vindisgrétz 90,000-re menő Táborát elannyira elpusztították, hogy néhány menekülhetett.

Vindisgrétz, kinek a Bécsi ország gyűlés 25,000 pengő vftot tett fejére Ő maga is elesett. Ezen hír alapos, mivel Jassi Muszka Consul Kotzebu saját apósának, Kantakusino Hertzegnek írja.

Továbbá egy más hiteles hír szerint elfogták Jellasitot is ki fogva Pestre vitették.

Nagy Sámuel mk. Pap úr jelen nem létében megbízott.

III.

Harmadik okmányunk nem csak történelmileg, irodalmilag is becses emléke szabadságharczunknak.

Beke József ezredes szózata ez Háromszék népéhez. Beke, űs székely család fia, Bemnek lánglelkű főtisztje az erdélyi dicső téli hadjárat alatt folyton fővezére mellett küzd. Az öreg „Apó“-nak azonban soha sem volt elég az ő „fiai“-ból a székelyekből.

Ámbár 1849 februárius 4-én 4000 székely indul Bem segélyére s Piskinél el is döntik a székelyek a csata sorsát és bár 17-én 9000 hős háromszéki, egy ütég Gábor Áron-féle ágyú és egy eskadron Mátyás húszár indul hozzá, Bem 22-én felhívást intéz a székelyekhez s leküldi Bekét, megbízva a háromszéki haderő fővezérletével.

Nagy szükség is volt rájuk, hiszen e hónapban már összemérik fegyverüket Hermánynál az oroszszal s első, ki orosz fegyvertől hazánkban sebet kap: Nagy Sándor a későbbi, már elhunyt hidvégi ref. pap.

Beke februárius 24-én, Kézdivásárhelyről szózatot ad ki véreire, melynek eredetije harmadik reliquiánk. Erről sehol sincs említés, pedig a hős ki írta s ki székelyeivel augusztus 18-án Déván kénytelen vitéz fegyverét letenni, a tollforgatásnak is mestere volt. Mutatja alábbi klaszikus szép felhívása:

Szózat Háromszék Lakossáihoz.

Világrendítő események küszöbén állunk! A nép jog és Önkény Uralkodás szembe állva életért küzdenek.

Az Egyetemes Szabadság, melynek millió karjaira századok ota kovácsoltatott a szolgaság rabláncza békoiból megszabadulva: a jog érzet magos öntudatával fegyverrel kezében követelte vissza elrablott ősi birtokát: a népek szívét.

Az Iker Testvér Magyar Nemzetnek elhatározó szerep jutott e' kor küzdelmeiben: — vagy tisztelettel fog emlékünknél előtt le borulni a jövő története, vagy pirulva tagadják meg utódaink őseiket. Töllünk, Lelkünk kitarító erejétől függ a Magyar Nemzet s vele Europa népeinek szabadság élete, vagy szolgálai halála.

Soha egy nemzet sem szentesítette annyi vérral hazája földjét mint a Magyar s egy népet sem mutathat fel a Történetírás, melyet oly gyakran s oly gyalázatosan árult volna el a zsarnok haszonlesés, mint fajunkat.

Már meg vala ásva a sír, már vegyítve vala a Méreg; de az Isten! Az igazság Istene!! megelelglé a gonoszok büneit, öntudatra ebreszté a Magyar, s' csak azért a Hítségést Pillanatokra diadalmaskodni, nehogy a könnyen szerzett bírtok, hanyagul őrizve ismét el raboltassék s csak azért kelle az újonnan született Szabadságnak ezek vérevel kereszteltetni meg, hogy eredendő büneitől megtisztítva annál könnyebben biztosíttassék számára az örök élet; s végre azért vevé körül alkotmányunkat eskü szegés, testvér árulás, égetés és pusztulással, hogy a könnyen hívó, és bántalmat hamar feledő Magyar, saját kárán okulva, ne bízza többé mostoha kezekre ősi bírtokát, szabadságát.

Alig kondult meg a szomszéd Testvér hazában a közveszély harangja, alig hatott az orozva megtámadott rokon segélykiáltása ősi bérceink közé: el küldé a Lelkes Székely nemzet erős karú fiait, s el mentünk szabadítani a Magyar, melynek élete nélkül csak halál várhata reánk.

Kilencz hólnapon át követtem a Magyar lobogót a szabadság szent csatáin.

Láttam Bánát gazdag Térein, mint gyilkoltatik le a vendégszeretőleg hazánkba fogadott Rácz fajzat által a Magyar. Langok emészték fel az ősi Lakhelyeket, és a fáradalmas élet keresményeit. Rongyok fedék a menekültek vérvő Tetemeit, és az éhség halvány alakja tükrözé magát szenvedő arcaikon.

Láttam Jelasitz Rabló csordáját, mint éhes sáska sereget bejöni. Pusztulás jelölé utját, szentségtörő czéllal a Nemzet legnagyobb fiait s véllők az Ország követeit akarák meg gyilkolni, hogy az ész és szív buktával a népet régi járma alá vezethessék. De a Lelkesedés 's az Önfentartás ösztöne által acélozott egyetértés gyalázattal kergeté ki a hivatlan vendégeket hatalmának egész erejével 's csak céljokhoz méltó család — szőszegés — menté meg őket az enyészettől.

Láttam, mint bujtogattatik fel a szegény míveletlen oláh 's mint használtatik fel aljas eszközül a Magyar faj ki irtására. Hol e nép járt, ott a csend élet békés hajlékától az Isten szentegyházainak küszöbéig minden kegyelet nélkül meg van fertőztetve: a gyermek ártatlansága, e női erény varázsza, a művészi ereklyék becse sem bír meg szelidíteni viharként dúló szenvedély dühüköt. S ha néha a viszontorlás elő állott, elég szemtelen volt a reactio ujjal mutatni az el keseredett Magyar hibáira, midőn maga, mint a mérges pók, a leg szebb érzélem virágok kelyhéből is a bűn ártalmas nedűjét szivta ki.

S mind ez a király nevében, ki alkotmányunkra megesküött 's kinek ősi Tronját, vérvő emlékeit feledve, annyiszor védte meg a Magyar, 's épen azon időben történik, midőn a jog egyenlőség vallás-faj, és születési különbség nélkül, minden e hazában lakóknak megadatott.

Magát a Székely Nemzetet, melyet félve, fenyegetni nem mertek,

hazug igiretek, s kétszínű hizelgés által akarta a kamarilla hűtlenné tenni, ön Maga 's Testvérei ügyéhez; *hogy nélküle legyilkolva a Magyar, a Magyar segélye nélkül annál könnyebben ölhesse meg a Székelyt!!* Most, midőn a viszontlátás láugoló örömevel sietek körötökbe rég nem látott szeretett Tesvéreim: most, midőn tisztelve szeretett Fővezérünk Böm tábornok bizalma által Háromszék Parancsnokának neveztettem ki, egyéni boldogságomhoz a hazafiúi öröm érzete is vegyül. Mert a győzelemnek hirnöke valék nálatok melly a Magyar és Székely által kivivatva, szabadságharczaink emlék fűzérébenn ragyogová teszi *Februárus 9-ik napját*, s az utókor íhletett kegyelettel fog a *Piski hid* mellett meg állani hol annyi szabadság-hősök pora szentesíti a győzelem térétt!!

Testvéreim! Most midőn az ellenség ereje meg töretett egy utolsó valóságos harcza a kétségbe esésnek fog ellőtünk állani. Nem elbizakodva, de csüggedés nélkül nézzetek a jövő elébe. Békét ohajtva, de csatára készen tegyétek érdemessé magatokat összeitek multjához a tettekben czáfoljátok meg azt, hogy nem vagytok az „*emberiség söpredéke*“ mint ellenségeink hirdetik, hanem *előcsatárai* az alkotmányos életnek, s a népek egyetemes szabadságának.

Valahányszor a jóindulatok, 's kegyelem ál színével közeleb felétek kérlett szolgálja a csalárdságnak: jusson eszetekbe el vérzett, kegyetlenü! le mézárólt Magyar Testvéreitek halvány emléke, kik hittek a szépen fenn hangzó szovak édjének, 's könnyen hívóságéért keserüen bűnhödtek.

Ne feledjétek, égő betűkkel légyen emléktökbenn fel írva azon lélek-rázó méltatlanság, mellyet a leg közelebb multbann erdővidéki Testvéreiteken, a rend és béke vissza állítás színét bitorló ellenség, aljas rabló módjára el követni nem borzadott.

Fel Barátim! A Magyar és Székely szurony ne pihenjen addig, míg a szabadság szentsége előtt le nem borul a zsarnokság bérlett fegyvere; karotok csapásra emelve álljon mind addig, míg a Magyar határokön, csak egy áruló lélekzel, vigalom ne zendüljön meg addig békés hajléktok küszöbén, míg sebeiben vérző anyánk a *Haza* egyetértésünk varázs ereje által fel nem üdül!

Fel vitéz Székelyek ha ellenség közelg! Csak a gyáva hajtja önként fejét a verpadra; a bátor összetöri ellenét. Órizzétek meg, légyen Szent előttetek hazátok és ősi Tűzhelyeitek határa, mint Moyses égő bokra, mellyhez a kegyelet nélküli roszakarat büntetés nélkül ne közeledhessék.

Oltalmazzátok meg a földet, melly ezredév olta hord, és táplál hí dajkakint; mellyhez multatok dicsó emlékei, és uto nemzedéketek szép reményei vannak csatolva 's mellynek szent pora annyi őstötököt takarja, hogy nincs egy talpnyi föld, mellyre az ellenség reá léphetne a nélkül, hogy egy nemes Székely csontját meg ne fertőztesse.

Azért küldettem, 's azért jöttem hozzátok, hogy emlékeztesselek benneteket arra, mit soha egy magyarnak sem szabad oltalmat'ar ul hagyni: *Hazánk szabadságára és Nemzetünk függetlenségére*, mellyért vagy győzve élni, vagy dicsően vele elhalni természetsugalta szent kötelesség!

Mint a Magyarnak Debretzen, úgy nekünk Kézdi Vásárhely légyen gyűlpontunk, honnan a Lelkesedés és tetterő csudákat művelve árassa szét sugarait a Székely nép közé. — E lelkes város körébenn, melly tetteivel már is jövőt teremte emlékének fognak alkotatni az eszközök, mellyek a zsarnokság sirját megásandják.

Székelyek! Egyetértés, kitartás és ernyedhetetlen Lelkesedés célhoz vezet, melyet az igazság Istene bukni nem enged soha!!

Éljen a Magyar Nemzet Szabadsága!!!

Kelt Kézdi Vásárhelyen Februáriu 24. 849.

Beke József alezredes

E szózat, mint tartalmából kivehető akkor tétetett közzé, midőn Bem februáriu 11 után végre a székelyekkel az összeköttetést helyre tudta állítani. Beke hivatkozik a Székelyek becületérzésére s az alapjában egyenes lelkű nép jogos boszuját kelti föl. Szózatának azzal a részével, melyben b. Heydte árulására emlékezteti őket, „Erdő vidék“-et Heydte békés megállapodások megszegésével dulta föl. Ezt a Székelyek nem feledhették s a szabadságharcz további folyamán meg is torolták.

Februáriu 24-e, a Szózat kelte szabadságharczunk történetében nem jelentéktelen nap. Az erdélyi magyarság nagy része már elvérzett oláh gyilkosaik keze alatt, vagy a harc mezején. Nagyenyed, Zalatna, Magyarigen, Kisenyed, Toroczko, Felvincz s még hány község lett üszök és hamú rakássá, magyar nők, gyermekek és agyok temetőjévé! Ezen a napon, februáriu 24-én fogadta az ifjú császár az erdélyi magyarság bakóinak, az oláhoknak küldöttségét Olmützben. Kérték jutalmukat. Saguna, püspökük vezette a diszes deputációt. Azt az ígéretet kapják, hogy éppen olyan jogokban fognak részesülni, mint a többi népek a melyek a jó ügy mellett küzdöttek s éppen ezen a napon hívja fel a Szózat a székelységet a kétségbeesés utolsó, nagy erőfeszítésére, hogy ne engedje kiirtani a még megmaradt erdélyi magyarságot.

IV.

Bem utolsó felhívása a székelységhez februáriu 22-én kelt. E proklamációt Beke márczius 2-án, már, mint ezredes küldi kihirdetés végett a király bírókhoz. A felhívást kísérő irata az ezredesnek negyedik okmányunk, melyet szósz szerint itt közlünk:

Kívül így cizimezi: „Háromszék vidéke parancsnoka Beke József ezredestől“. „Alkirálybíró Cseh Ignátz és Dimény József uraknak Szentkatolnán“. Az írás baloldali felső szegletén alulról felfelé írva „Sürgöny“. Belül a szöveg így hangzik:

Kvásárhelyt Martius 2-kán 1849.

Bem tábornok úr proclamatiojára vonatkozólag tegnapról a falvak bizottmányaihoz bocsátott felhívásom folytán önöket Szent Katolna—Hatjoka—Martonfalva—Imecsfalva helységekbe oly módon nevezem ki és kérem fel, hogy lehető gyorsasággal falvak gyűlését tartva azokban a kapott proclamatiókat olvassák fel és magyarázzák meg. Legyenek önök apostolai a népnek; beszéljék el miként az osztrolenkai hős messi föld-

ről eljött ide, hogy a törvény által megadott, de az önkénytől eltiporni czélba vett szabadságot biztosítsa.

Önnöknek eszélyes eljárásától, önnöknek a kor igényeire fel melegülni kellett buzgalmától feltételeztetik az eredmény, mely földünk szabadabbá létének, s mindnyájunk saját boldogsága megalapításának egyik alkotrésze; önnöktől függ felvilágosítani a népet 's rá venni arra, hogy Zászlóm alá álljanak seregestől és egyenként 's hogy én bé vezessem azon földre, melyet a nagy tábornok számukra kitűszítött: s a mely a Székely földel közvetlen egybe-költetésben áll.

Mindenki saját szerencséjének kovátsa, ezer év sem hoz olly alkalmat elő, melly ugy szolva fáradtság nélkül szabad földet agyjon 's azt rendes katonaság által őriztetvén tökéletesen biztosítsa is. Tudatni kell a néppel hogy a kiköltözés álladalmi költségen történend meg, 's az uton mindenki rendes Zsoldot kapand.

Megbízatusuk végrehajtásáról jelentést várok

Beke ezredes

Bem apó ismert proklamációjából s az abban foglalt rendelkezések végrehajtása részleteire világot vető ezen kísérő iratból látjuk, hogy Bem apó tisztában lévén sikereivel, hogy Erdélyt egészen megtisztítja az ellenségtől, az északi és északkeleti részek védelmére székely kitelepítést tervezett. A kitelepítetteket katonailag akarta szervezni, hogy az újabb betörést, a kikergetett ellenség visszatérését megghiusítsák, 's beüljenek az elriasztott, megbizhatatlan szászoknak és oláhoknak birtokaiba. Haderejét ezzel felszabadítva remélte, hogy átmehet diadalait szaporítani a Királyhágón túlra, a hol nagy szükség volt már reá. Az okos terv valósitása előtt az események rohamosan tornyosultak s a sötét napok megérkeztek.

A magyar hadvezetésben elő állott meghasonlás, mely miatt a czéltudatos hadi műveletek nem valósulhattak, az áprilisben feltűnedező muszka csapatok riasztó hire meg rendíti a téli hadjárat alatt túlfeszített erőket, a muszkavezetés demoralizálja a sikerbe vetett bizodalmat. Ezek együtt eredményezik a május 18-án kibocsátott minisztertanácsi előterjesztést, melyet a Kormány elfogad, a muszka invázió ellen a hatalmaknál óvást emel, imát, böjtöt és mondhatni keresztes hadjáratot rendel el a néppog ellenes orosz beözönlés ellen.

Cseh Ignác köriratban útasítja a székely egyházakat, június elején, hogy a szószékből és az oltárok mellől a népet a végső ellenállásra hívják fel.

V.

E fölhívásra válaszol Kiss Mihály, a sepsiszéki unitárius traktus esperese. Válasza újabb dokumentuma a protestáns papság lángoló hazaszeretetének.

A válaszirat szövege így hangzik:

Nagyon tisztelt Alispán Úr!

Midőn egyfelől el nem titkolhatott legőszintébb örömmel ragadok tollat, megkezdeni hivatalos érintkezéseimet önnel, mint Háromszékvári megye köztársasági első Alispánjával, ki jelentve, hogy mióta S. Sz. györgycasinoháznál egy a' 3 széken felállítandó köztanoda iránti bizottmányi tanácskozásunk alkalmával Önnek személyével, de annál inkább lelkiületével, és kedves alkalmazkodási természetével megismerkedni szerencsés valék szívem legforróbb ohajtásainak egyike mindig az volt, mi most teljesült t. i. 3 széki kormány gyeplőjét biztos Cseh Ignázi kézben látni; — másfelől tegnapról költ 's 17 szám alatt hozzám útalts becses és honfilag is jelesen lelkes, de vallásosan tiszteletigénylőleg buzgó rendeletére szerencsés vagyok hivatalos feleletemet ezekben tenni meg: A mennyiben tudom, unitarius lelkészeinknek mindenütt tudomására van a' vallásminiszteri rendelet, a' böjt, ima, 's vallásos buzdítások iránt az orosz stándok ellen és ők feladatukot e' részben is, valamint egyebekben, nem tévesztették; nem feledték, — anyival inkább, mert (ha szerencsém lehet honfi érzelmeimről az alispán úr előtt ismeretes lenni) kezem alatti papjainknak a' hon érdekében csak egy hajszálnyira is hanyagoknak, buzgótanoknak lenni nem volna szabad a nélkül, hogy magukat vesztesen meg ne bélyegezzék.

Egyébiránt az alispán uréhoz hasonló hangu rendeletét püspökömnek Kolozsvárról éppen ma tisztelém.

Bennem az alispán úr minden idves nézeteinek, rendeleteinek mindig leghőbb segédére találand, mert egyebet tennem nem is lehetne, de azért is, mert lelkemet az alispán urnak csak neve is kedves érzeteket előidéző sympathiával tölti, 's má a' kormánybiztos úr is előttem nagyobb tiszteletben áll, azért, mert éppen az alispán urat tüntette ki. — Magamat kegyébe ajánlott vagyok nagyon tisztelt alispán urnak leghivebb tisztelője

Ákos, 1849 június 10-én.

Kiss Mihály mk
unitárius esperes

Kiss Mihály esperesnek Cseh Ignác kiváló tisztelőjének ez a levele míg igazolja a veszélyben lévő magyar kormány rendeletének szigorú végrehajtását, melyet szorgalmas alispán, püspök egyaránt, a háromszéki unitárius papok hazafiságának is dokumentuma. A szebeni General-Kommandónak Háromszék megye felterjesztésére 1848 november 6-án küldött válasza pedig a 48/9. évi református papok hazafi dicsősége, mert a Kommandó azt írja, hogy: a székelyek elvetemülését némely református papoknak tulajdoníthatni. A ki Bardócz „erdélyvidéki áldozár“-nak nyomtatásban is meg jelent republikanus beszédeit olvassa a szabadságharcz katólikus alsó papságá előtt hajlik meg tisztelettel.

A piskii diadal, Szeben bevétele, az orosz kiszorítása a székely harcra termetségétől, az „apó“ „fiától“ függött leginkább. Az a hatfontos orosz ágyú golyó, mely Gábor Áron mellét felszakítá vezett

farkassá tette a székelyt, úgy hogy a tiszteres orosz haderőt 1849 július 2-án a „Székekből“ kiverte. Az elnyomatás idején aztán megmaradt ágyuít elásta a székely, a szenvedéseket erdős hegyei közé elrejtőzve kerülte ki a zöme, várva míg a bosszúállás első dühe ki nem elégítettik a vértanú vérről. Később előjött rejtekéből s mesélt kis gyermekeinek csodás hőstettekről, ijesztő muszka fegyverekről és Gábor Áron ágyuíról, melyek közül néhány elásott pár év előtt került elő Kézdivásárhelyt a vérről áztatott, megszentelt hantok alól, hogy hirdesse a székely szabadságszeretet örök dicsőségét.

(Nagyenyed)

Székely Ödön.